

DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2024.1.1>

УДК 94(477) «16/20»:355.1

Віталій Щербак

<https://orcid.org/0000-0001-8025-5684>

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Факультету суспільно-гуманітарних наук,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053 Київ, Україна,
v.shcherbak@kubg.edu.ua

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ: СТЕРЕОТИПИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ – «ХОРТИЦЬКА СІЧ»

У запропонованій статті висвітлено тенеу Запорозької Січі, від з'ясування якої значною мірою залежить підхід до висвітлення історії запорозького козацтва. Мета статті – спростування стереотипу вітчизняної історії про «городок» князя Дмитра Вишневецького як першої Запорозької Січі для відображення відповідної термінології в шкільних підручниках та посібниках задля модернізації історичної освіти. Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, наукової об'єктивності, діалектичного підходу до аналізу історичних явищ. Акцентовано, що виникнення козацького осередку на південному прикордонні було зумовлене зростанням його чисельності і необхідністю захисту українських земель від татарської експансії. У писемних джерелах не виявлено жодних прямих свідчень щодо функціонування Січі в 50-х роках XVI ст., фіксується лише наявність на Запорозжжі «городка» або ж «замку». Звідси сумнівною видається ідея ототожнення «городка» Дмитра Вишневецького з так званою «Хортицькою Січчю». Водночас представник аристократичної родини доклав багато зусиль задля оборони українських земель, чим сприяв консолідації козацької людності. Саме в цьому полягає визначна роль князя-лицаря Дмитра Вишневецького у вітчизняній історії. А збудований ним замок на Кічкаському мисі Дніпра, зафіксований у джерелах також о. Малою Хортицею, став своєрідним прототипом укріплення запорозької громади, яке, утвердившись на острові Томаківка в 80-х роках XVI ст., дістало назву Запорозької Січі. Таким чином, дослідження спростовує стереотипи вітчизняної історії задля модернізації історичної освіти.

Ключові слова: Дмитро Вишневецький, замок, запорозжці, Запорозька Січ, козаки, фортеця.

ВСТУП

Вітчизняне освітнє середовище сьогодні набуває відкритого й динамічного характеру, що зумовлює потребу в його удосконаленні. Це стосується, насамперед, реформування історичної освіти, яка в попередні епохи надмірно політизувалася. Адже її мета полягає у формуванні засобами історії національної та культурної ідентичності, виховання патріотизму, громадянської відповідальності, готовності людини до змін, осмислення соціального досвіду і творення образів майбутнього. Відповідно модернізаційні зрушення у галузі історичної освіти постали як невідкладні потреби часу. На думку дослідників, «усі вони знайшли відображення в освітньому законодавстві, нормативно-правових актах, навчальних програмах і підручниках й у такий спосіб окреслили основні контури сучасного історичного пізнання. Разом із тим, практичні інтереси сучасної державної політики щодо консолідації українців як політичної нації, диктують потребу в новій якості історичної освіти та створенні умов, за яких молоді українці зможуть не лише оволодіти історичним знанням, а й

застосувати його у процесі особистісної самореалізації» (Ігнатенко, Москалюк, 2022, с. 147).

Модернізаційні процеси змісту історичної освіти значною мірою проявляються в шкільній освіті, що віддзеркалюється на сторінках підручників та посібників. Водночас окремі їх аспекти залишають можливості живучості рудиментів минулого, очевидно, через практику написання текстів людьми, далекими від науки. Наочним прикладом у підручниках та посібниках з історії України є ототожнення першої Запорозької Січі із «городком» князя Дмитра Вишневецького, означеного як «Хортицька Січ». Незважаючи на нові наукові відкриття, ця дилема через відсутність достатніх документальних свідчень і сьогодні залишається дискусійною, що зумовило продовження життя версії про існування так званої «Хортицької Січі».

Аналіз сучасних досліджень. Історики доклали немало зусиль до пошуків документальних матеріалів про організацію Січі за дніпровськими порогами, проте результати виявилися маловтішними, відповідно й висновки відзначаються розмаїтістю. Значну увагу створенню козацького осередку на Запорожжі приділив Арнольд Сокульський (2008). Він відзначив, що з об'єднанням Дмитром Вишневецьким козаків-уходників «постала перша протосіч за Дніпровими порогами, що продовжувалася у наступних ранніх січах – Томаківській, Базавлуцькій, Микитинській» (Сокульський, 2008, с. 341). Ця теза знайшла розвиток у колективних працях «Історія українського козацтва» (2011, с. 532–536) та «Історія Запорозької Січі» (2023, с. 10–20). Разом з тим термін «Хортицька Січ», вочевидь, з поваги до авторитетних попередників, продовжує існувати в історичній літературі без жодних посилань на джерела (Сергійчук, 1991, с. 18–20; Мицик, Плохій, 2018, с. 44) і навіть сьогодні фігурує у шкільних підручниках з історії України (Власов, Панарін, Топольницька, 2021, с. 81; Дудар, Гук, 2021, с. 57; Хлібовська, Наумчук, Крижановська, 2021, с. 69). Критерієм авторського вивчення питання став аналіз джерельного матеріалу та останніх наукових досліджень.

Метою даної статті є спростування історичного стереотипу про «городок» князя Дмитра Вишневецького як першу Запорозьку Січ для відображення відповідної термінології в шкільних підручниках та посібниках задля модернізації історичної освіти.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Серед найважливіших причин виникнення Запорозької Січі слід відзначити насамперед внутрішню потребу козацтва у своїй організації у зв'язку із зростанням його чисельності на середину XVI ст. З іншого боку, заснування центру козацької вольниці зумовлювалось практичною потребою захисту українських земель від зростаючої татарської агресії. Тривале перебування козаків далеко від волостей викликало необхідність об'єднання в згуртовані загони на чолі з досвідченим отаманом. Вони будували укріплені городки і невеликі січі, перебуваючи в яких можна було відбивати напади кримчан. Формування козацької громади в умовах безпосередніх контактів з кочівниками вплинуло на її військову організацію, яскраво проявилось навіть у мові та зовнішньому вигляді запорожців (Щербак, 2006, с. 50).

Віддаленість від волості визначала своєрідну сферу життя та діяльності запорозького козацтва. Потреба в хлібі та продукції ремісничого виробництва зумовлювала пошук адекватного товару для обміну. Тому козакуючі часто вдавалися до походів за здобиччю на татарські улуси. Захоплені коні та вівці згодом продавалися на волості. Здобуття так званого «козацького хліба» супроводжувалося також звільненням з неволі співвітчизників. Своїми сміливими діями козаки стримували

турецько-татарську експансію в Україну. Водночас південноукраїнські старости, виконуючи прикордонну службу, переймали практику козаків, залучаючи їх до спільних походів.

Ідея створення твердині на південних рубежах виникає, очевидно, в 20–30-х роках XVI ст. у зв'язку зі спробами литовського уряду прийняти козаків на державну службу. Проте через брак коштів реалізувати її вдалося лише згодом князю Дмитру Вишневецькому, чий особистий штандарт із срібним хрестом, золотим півмісяцем та зіркою на малиновому полі передавався в майбутньому на знамена дніпровської вольниці. Важливою підмогою втілення в життя його плану стали розвій козаччини на південному порубіжжі та органічна потреба єднання зусиль перед татарською експансією.

Наслідком стала поява на Запорозжжі в 50-х роках фортеці. Поряд із вказівками на розташування «городка» Вишневецького на о. Велика Хортиця, де існує надзвичайно багато залишків матеріальної культури козацтва, фігурує Кічкаський мис на правому березі Дніпра, який давав змогу здійснювати повний контроль за татарською переправою. Разом з тим достовірним є той факт, що під час великих повеней мис перетворювався на острів. Звідси виникла певна термінологічна плутанина в окремих твердженнях дослідників, коли під Хортицею розуміється, як правило, о. Велика Хортиця, де існує надзвичайно багато залишків матеріальної культури козацтва. Хоча вже Лев Падалка (1894) наприкінці XIX ст. дав чітке пояснення щодо існування двох островів із схожою назвою – Велика Хортиця і Мала Хортиця, та вказав на їх географічне розташування (Падалка, 1894, с. 457–458).

Всебічне дослідження ландшафту цього регіону Дніпра щодо локалізації фортеці провів Віктор Фоменко. Він посилається на щоденник посла німецького імператора Рудольфа II Габсбурга (1576–1612) до козаків (1594), в якому Ерїх Лясота по дорозі на Січ пише про Кічкас, а при поверненні цей же географічний об'єкт називає о. Мала Хортиця (там стояв замок, збудований Вишневецьким років тридцять тому і згодом зруйнований турками й татарами). Відповідно дослідник ставить між ними знак рівності, зробивши логічний висновок, що «окоп Вишневецького міг бути тільки на Кічкаському мисі» (Фоменко, 1966, с. 122). Дане твердження видається цілком прийнятним, зважаючи на практику зведення аналогічних укріплень на Запорозжжі в майбутньому.

Інше питання – архітектурний стиль замку. Можна послатися на тогочасні європейські аналоги і взяти за основу поширену старонідерландську систему фортифікації, а саме зведення чотирикутного замку з виступаючими бастіонами. За таким принципом у 1635 р. була зведена Кодацька фортеця біля першого дніпровського порогу. Проте сумнівним виглядає реалізація такого проєкту на прикордонні Великому князівства Литовського в середині XVI ст. без належної державної підтримки. Очевидно, замок був споруджений із дерева і укріплювався зовні високими валами, які згодом через бурхливі повені змила дніпровська вода, що навіть залишків фундаментів віднайти не вдалося.

Достеменні свідчення про призначення замку на Запорозжжі подає грамота Сигізмунда II Августа Дмитру Вишневецькому (1557). У ній король висловлював подяку за будівництво фортеці, стійкість і мужність при обороні від перекопських татар, обіцяв у майбутньому не забувати подвигів князя: «А що стосується збудованого тобою замку і виявленої нам послуги, то така послуга приємна нам, бо ти влаштував замок для нас, господаря, у потрібному місці, і саме такий замок міг би надійно стримати лихих людей, шкідників, і забезпечити панства наші. Та щоб зміцнити той замок людьми й бойовими засобами, як ти писав нам про це, то без особистого твого приїзду до нас ми тепер не маємо ґрунтовних підстав виконати це, хоч виводити тебе з

замку на цей час також не годиться з огляду на звістку від тебе і з інших країн про намір великого московського князя збудувати замки при ріці Дніпрі саме в тому місці, де й ти хотів збудувати городи, на нашій землі, а також заради зачіпок, на які могли б зважитися за твоєї відсутності козаки, наражаючи на небезпеку краї нашої держави. Виводити тебе з замку не годилося б іще й задля того, що ти, залишаючись у ньому, міг велику користь принести, не допускаючи козаків робити зачіпки чабанам і шкоди улусам турецького царя, з огляду на багато причин, на угоду і присягу нашу з турецьким цісарем і вічний мир з перекопським царем» (Яворницький, 1990, с. 19). Прагнення монарха утримувати постійну військову залого в замку для запобігання сутичок козаків з татарами було б незрозумілим, якби він призначався виключно для запорожців. Згідно з королівською грамотою зведення фортеці мало потрібну мету: створення форпосту боротьби проти татарської агресії, недопущення появи на Запорозжі замків московитів і здійснення контролю над діями українського козацтва.

У вітчизняній історіографії наводяться різні дати початку спорудження замку Вишневецького в межах 1554–1555 рр. з посиланням на опосередковані джерела. Зведення фортеці, безумовно, потребувало значних матеріальних і людських ресурсів. Можливо, їх брак став поштовхом до пошуку інших варіантів залагодження прикордонних конфліктів між кримськими татарами та запорожцями, а саме опертя на підтримку Оттоманської Порти. Очевидно, із цією метою влітку 1553 р. Дмитро Вишневецький з великим почтом здійснює поїздку до Царгорода. Шестимісячне перебування князя в столиці Османської імперії було відзначене приязними прийомами при султанському дворі, чому могла сприяти дружина Сулеймана II Кануні (1520–1566) українка Роксолана. А повернувшись з Туреччини на початку 1554 р., Дмитро Вишневецький, мав аудієнцію під Люблінном у короля Сигізмунда II Августа, який надав князю охоронну грамоту і звелів ретельно охороняти південне прикордоння. Наступні два роки князь, ймовірно, продовжував службу, закінчуючи зміцнювати замок – «городок» та готуючись до тривалої боротьби з ординцями.

У писемних джерелах не виявлено жодних прямих свідчень щодо функціонування Січі в 50-х рр. XVI ст., фіксується лише наявність на Запорозжі «городка» або ж «замку». Можна гіпотетично припустити, що саме сюди стягувались козаки перед походами та при поверненні з останніх. Як показують дослідження французької історикіні Шанталь Лемерес'є-Келькеже, основані на оттоманських архівах, у війську Дмитра Вишневецького «козаки» майже не згадуються, не кажучи вже про «січовиків». Натомість воїни «Дмитрашки» найчастіше іменуються просто «руськими» (Лемерс'є-Келькеже, 1970, с. 64). Крім того, жодне з відомих нині джерел не лише прямо не згадує «Січ», але й не дає можливості помітити на Запорозжі ні коша, ні кошових отаманів, ні традицій демократичного вибору останніх. Разом з тим Дмитро Вишневецький у документах охарактеризований як одноособовий володар, а не обраний січовиками поводитир. Таким чином, дуже проблематичним видається ототожнення «замку» Вишневецького з першою Запорозькою Січчю.

Водночас інтерес до з'ясування питання зумовив дослідження, в яких містяться логічні й аргументовані висновки. Як слушно зауважив Михайло Грушевський у статті, присвяченій історичним заслугам Дмитра Вишневецького, назвав князя «духовним батьком вогнища нової української плебейської республіки» (Грушевський, 1909, с. 139). Визначний американський козакознавець Любомир Винар вважав замок Вишневецького «першим прототипом козацької Січі» (Винар, 2003, с. 109).

Незважаючи на досить короткий час існування (фортеця Вишневецького була зруйнована восени 1557 р. кримським ханом Девлетом Гераєм I (1551–1577)), вона справила помітний вплив на еволюцію українського козацтва. До складу замкового гарнізону, очевидно, входили, крім козаків, представники військово-службової

людності – бояри, слуги, драби. А проживання єдиною громадою в специфічних умовах південного порубіжжя сприяло зародженню своєрідної військово-політичної організації запорозького товариства, її моделі. Цілком логічно, що згодом, із зростанням чисельності козацтва у краї, вона була реалізована у формі кошового устрою Запорозької Січі, який проіснував до другої половини XVIII ст.

Зруйнування «городка» Вишневецького не вплинуло на подальше зростання в цьому регіоні козацьких громад. Тому симптоматично, що в листі до запорозьких козаків, датованому 20 листопада 1568 р., Сигізмунд II Август вперше звернувся до них як до окремої групи української людності, які без відома старост мешкають на дніпровському Низу. Монарха турбувало постійне проживання козаків на Запорожжі, що супроводжувалося походами на татарські володіння. А це суттєво загрожувало відносинам між Кримським ханством та Великим князівством Литовським. З іншого боку, наявність численного козацького контингенту викликало потребу створення єдиного центру для координації зусиль запорожців. Сучасники подій польські історики Бартош Папроцький і Марцін Бельський зафіксували його появу на рубежі 70–80-х рр. XVI ст. на острові Томаківка (*Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego*, 1858, s. 158; *Kronika Marcina Bielskiego*, 1856, s. 1358), про що засвідчують і нинішні дослідники (Гурбик, 1999; Жуковський, 2018). Саме із цього часу можна говорити про утвердження на Томаківці коша як військово-політичної форми об'єднання запорожців. У джерелах згадується січова старшина, очолювана кошовим отаманом, якого під час походів називали гетьманом, регалії влади козацького провідника – булава та бунчук.

ВИСНОВКИ

Таким чином, аналіз документальних свідчень та історіографічних здобутків дозволяє стверджувати відсутність підстав ототожнення першої Запорозької Січі із «городком» князя Дмитра Вишневецького. Вживання терміну «Хортицька Січ» у шкільних підручниках та посібниках з історії України є некоректним. Назва має відповідати історичним реаліям, тому пропонується означувати твердиню на Дніпрі 50-х рр. XVI ст. «Хортицький замок» замість «Хортицька Січ». Водночас фортеця має пряме відношення до генези творення козацького осередку на Запорожжі. Представник аристократичної родини доклав багато зусиль задля оборони південного прикордоння від татарської експансії, чим значною мірою сприяв консолідації українського козацтва. Саме в цьому полягає визначна роль князя-лицаря Дмитра Вишневецького в історії України. А збудований ним замок на Кічкаському мисі Дніпра, зафіксований у джерелах також о. Малою Хортицею, став своєрідним прототипом укріплення запорозької громади, яке, утвердившись на острові Томаківка в 80-х роках XVI ст., дістало назву Запорозької Січі.

Перспективи подальших досліджень. Подолання стереотипів вітчизняної історії, зокрема ранньомодерної доби, вимагає подальших наукових пошуків для відображення відповідної термінології й у шкільних підручниках та посібниках. Такі перспективи досліджень стосуються й історії запорозького козацтва через зникнення Каховського водосховища, під плесом якого зберігалися безцінні артефакти вітчизняної минувшини. Разом з тим нового тлумачення потребують застарілі трактування – «Руїна», «Нова Запорозька Січ», «Гетьманщина» тощо, адже модернізація змісту історичної освіти має відбуватися перманентно.

Список використаної літератури

1. Винар Л. Князь Дмитро Вишневецький. *Козацька Україна. Вибрані твори* / Ред. В. Степанков. Київ-Львів-Нью-Йорк-Париж, 2003. С. 93–143.

2. Власов В., Панарін О., Топольницька Ю. Історія України. Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД, 2021. 256 с.
3. Грушевський М. Байда-Вишневецький в поезії й історії. *Записки українського наукового товариства в Києві*. Київ, 1909. Книга III. С. 108–139.
4. Гурбик А. Виникнення Запорозької Січі (хронологічні та територіальні аспекти проблеми). *Український історичний журнал*. 1999. № 6. С. 3–17.
5. Дудар О., Гук О., за ред. О. І. Пометун. Історія України. Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Освіта, 2021. 219 с.
6. Жуковський М. П. Томаківська Запорозька Січ (до 450-річчя її заснування). Нікополь: НКМ, 2018. 40 с.
7. Ігнатенко Н., Москалюк М. Історична освіта у дискурсі еволюції державної політики України кінця XX – початку XXI ст. *Емінак: науковий щоквартальник*. 2022. № 1 (37). С. 135–149. DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2022.1\(37\).577](https://doi.org/10.33782/eminak2022.1(37).577)
8. Історія українського козацтва. Нариси у двох томах / ред. кол.: В. А. Смолій (відп. ред.). Т. 1. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2006. 799 с.
9. Історія Запорозької Січі / ред. кол.: В. А. Смолій (відп. ред.). Київ: Арії, 2023. 239 с.
10. Лемерсьє-Келькеже Ш. Литовський кондотьєр XVI в. Князь Дмитрій Вишневецький и образование Запорожской Сечи по данным оттоманских архивов. *Франко-руссские экономические связи* / ред. кол.: Ф. Бродель и др. Москва-Париж: Наука, 1970. С. 38–64.
11. Мицик Ю., Плохій С. Як козаки Україну боронили. Київ: Кліо, 2018. 367 с.
12. Падалка Л. В. По вопросу о существовании Запорожской Сечи в первые времена запорожского казачества. *Киевская старина*. 1894. № 6. С. 439–461.
13. Сергійчук В. І. Іменем Війська Запорозького. Київ: Україна, 1991. 253 с.
14. Сокульський А. Л. Козацька Хортиця. Історико-культурне значення в процесі виникнення і становлення запорозького козацтва. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2008. 766 с.
15. Фоменко В. Г. Кічкаська переправа і городок на Малій Хортиці. *Історичні джерела та їх використання*. 1966. Вип. 2. С. 110–122.
16. Хлібовська Г., Наумчук О., Крижановська М. Історія України. Підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2021. 223 с.
17. Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2006. 295 с.
18. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1990. 558 с.
19. Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane roku 1584. Kraków: Wydanie Kazimierza Józefa Turowskiego, 1858. 977 s.
20. Kronika Marcina Bielskiego. 1223–1790. Т. 3. Sanok, 1856.

References

- Vynar, L. (2003). Knyaz Dmytro Vyshnevetskyi [Prince Dmitry Vishnevetsky]. In V. Stepankov (Ed.), *Kozatska Ukrayina. Vybrani tvory* (pp. 93–143). Kyiv-Lviv-Nyu-York-Paryzh.
- Vlasov, V., Panarin, O., Topolnyczka, Yu. (2021). *Istoriya Ukrayiny [History of Ukraine]. Pidruchnyk dlya 8 klasu zakladiv zagalnoyi serednoyi osvity*. Litera LTD.
- Hrushevskyy, M. (1909). Bayda-Vyshnevetskyi v poeziji y istoriji [Baida-Vyshnevetsky in poetry and history]. *Zapysky ukrayinskoho naukovohto tovarystva v Kyevi*, 3, 108–139.
- Gurbyk, A. (1999). Vynyknennya Zaporozkoyi Sichi (xronologichni ta terytorialni aspekty problemy) [The emergence of the Zaporozhian Sich (chronological and territorial aspects of the problem)]. *Ukrayinskyj istorychnyj zhurnal*, 6, 3–7.
- Dudar, O., Guk, O., Pometun, O. I. (Ed.) (2021). *Istoriya serednoyi osvity. Ukrayiny [History of Ukraine]. Pidruchnyk dlya 8 klasu zakladiv zagalnoyi. Osvita*.
- Zhukovskyy, M. P. (2018). *Tomakivska Zaporozka Sich (do 450-richchia yii zasnuvannia) [Tomakivska Zaporizhia Sich (for the 450th anniversary of its foundation)]*. NKМ.
- Ignatenko, N., & Moskalyuk, M. (2022). Istorychna osvita u dyskursi evoliutsii derzhavnoi polityky Ukrainy kintsia XX – pochatku XXI st. [Historical Education in Discourse of Ukraine State Policy Evolution, End of the 20 th – the beginning of the 21th century]. *Eminak: Scientific Quarterly Journal*, 1 (37), 135–149. [https://doi.org/10.33782/eminak2022.1\(37\).577](https://doi.org/10.33782/eminak2022.1(37).577)
- Smoliy, V. A. (Ed.) (2003). *Istoriya ukrayinskoho kozatstva. Narysy u 2 tomakh [History of the Ukrainian Cossacks. Essays in 2 volumes]*. Vol. 1. KM Akademiya.
- Smoliy, V. A. (Ed.) (2023). *Istoriya Zaporozkoyi Sichi [History of the Zaporozhian Sich]*. Ariy.

- Lemerse-Kelkezhe, Sh. (1970). Litovskiy kondoter XVI v. – knyaz Dmitriy Vishnevetskiy i obrazovanie Zaporozhskoy Sechi po dannym ottomanskikh arkhivov [Lithuanian condottiere of the XVI c. Prince Dmitry Vishnevetsky and the formation of the Zaporozhian Sich according to the Ottoman archives]. In F. Brodel et al. (Eds.), *Franko-russkie ekonomicheskie svyazi* (pp. 38–64). Nauka.
- Mytsyk, Yu., Plokyh, S. (2018). *Yak kozaky Ukrainu boronyly [How the Cossacks defended Ukraine]*. Klio.
- Padalka, L. V. (1894). Po voprosu o sushchestvovanii Zaporozhskoy Sechi v pervye vremena zaporozhskogo kazachestva [Towards the question of existence of the Zaporozhian Sich in the early days of the Zaporozhian Cossacks]. *Kievskaya starina*, 6, 439–461.
- Serhiychuk, V. I. (1991). *Imenem Vijska Zaporozkogo [In the name of the Zaporizhzhya Army]*. Ukraine.
- Sokulsky, A. L. (2008). *Kozatska Khortytsya. Istoryko-kulturne znachennya v protsesi vynyknennya i stanovlennya zaporozkoho kozatstva [Cossack Khortytsia. Historical and cultural significance in the process of emergence and formation of Zaporozhian Cossacks]*. Klyachnyy pryvatnyy universytet.
- Fomenko, V. H. (1966). Kichkaska pereprava i horodok na Malii Khortytsi [Kichka crossing and town on Mala Khortytsia]. *Istorychni dzherela ta yikh vykorystannya*, 2, 110–12.
- Khlibovska, H., Naumchuk, O., Kryzhanovska, M. (2021). *Istoriya Ukrainy [History of Ukraine]*. Pidruchnyk dlya 8 klasu zakladiv zagalnoyi serednoyi osvity. Aston.
- Yavornytsky, D. I. (1990). *Istoriya zaporoz'kykh kozakiv u 3 tomakh [History of the Zaporozhian Cossacks in 3 volumes]*. Vol. 2. Naukova dumka.
- Shcherbak, V. O. (2006). *Ukrainske kozatstvo: formuvannia sotsialnoho stanu. Druha polovyna XV – seredyna XVII st. [Ukrainian Cossacks: formation of the social state. The second half of the 15th – the middle of the 17th century]*. KM Akademiia.
- Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane roku 1584 [Coats of arms of Polish knights by Bartosh Paprocki compiled and published in the year 1584]* (1858). Wydanie Kazimierza Józefa Turowskiego.
- Kronika Marcina Bielskiego. 1223–1790 [The Polish Chronicle of Marcin Bielski. 1223–1790.]* (1856). Vol. 3. Sanok.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2024

Прийнято до друку 21.03.2024

MODERNIZATION OF THE CONTENT OF HISTORICAL EDUCATION: STEREOTYPES OF NATIONAL HISTORY – «KHORTYTSIA SICH»

Vitalii Shcherbak

<https://orcid.org/0000-0001-8025-5684>

Doctor of History, Professor,
Professor of the Department of History of Ukraine,
Faculty of Social Sciences and Humanities,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
18/2 Bulvarno-Kudriavska Str., 04053 Kyiv, Ukraine,
v.shcherbak@kubg.edu.ua

The proposed article highlights the genesis of the Zaporozhian Sich, on the clarification of which the approach to the coverage of the history of the Zaporozhian Cossacks largely depends. The purpose of the article is to refute the stereotype of national history about the «town» of Prince Dmytro Vyshnevetskyi as the first Zaporozhian Sich and to reflect the relevant terminology in school textbooks and manuals in order to modernize historical education. The research methodology is based on the principles of historicism, scientific objectivity, and a dialectical approach to the analysis of historical phenomena. It is emphasized that the emergence of the Cossack center on the southern border was due to the growth of its numbers and the need to protect Ukrainian lands from Tatar expansion. No direct evidence of the functioning of the Sich in the 50s of the 16th century has been found in written sources, only the presence of a «town» or «castle» in Zaporizhzhia is recorded. Hence, the idea of identifying Dmytro Vyshnevetskyi's «town» with the so-called Khortytska Sich seems doubtful. At the same time, the representative of an aristocratic family made great efforts to defend Ukrainian lands, thus contributing to the consolidation of the Cossack population. This is the outstanding role of Prince Knight Dmytro Vyshnevetskyi in national history. And the castle he built on the Kichka Cape of the Dnipro River, also recorded in the sources on the island of Mala Khortytsia, became a kind of prototype of the fortification of the Zaporozhian community, which, having established itself on the island of

Tomakivka in the 80s of the sixteenth century, was called the Zaporozhian Sich. Thus, the study refutes the stereotypes of national history in order to modernize historical education.

Keywords: *castle, Cossacks, Dmytro Vyshnevetskyi, fortress, Zaporozhian, Zaporozhian Sich.*